

ANTIČKI ŽRTVENIK SA DVA NATPISA IZ OMIŠA

VEDRANA GOTOVAC
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 904(497.13):292
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1992-10-26
Received

Na antičkom žrtveniku iz Omiša su uklesani u različito vrijeme votivni natpisi na dvije suprotne strane, što ga čini neobičnim i zanimljivim. Prvi natpis - [Div]o Aug(usto) et [Romae] Sacru[m] - klesan je u 1. stoljeću ili, točnije, za vrijeme vladanja cara Tiberija. Drugi natpis - [Ara]m Gen[is]o V[oc]i) Alugustam] [... vel ...] lica Vol] [... vel ...] <sacrauit vel consecrauit> - datira se u prvu polovicu 2. stoljeća. Na osnovi osam sačuvanih slova (-lica Vol-) pokušalo se odgonetnuti kako je glasilo ime dedikanta. Radi se o ženskom imenu koje pripada liburnskoj odnosno sjevernodalmatinskoj imenskoj baštini. Imenska formula je rimska (*duo nomina*). Osobno ilirsko ime - *Volisa, Volsuna, Volaena* ili *Volta* - zauzelo je u formuli položaj cognomena, a ilirsko kolektivno ili porodično ime ili prezime položaj gentilicija. Korijen porodičnog imena mogao je glasiti *Opl-* ili *Oepl-*.

Može se govoriti o dva lica are, starijem i mlađem. Stariji natpis, pisan besprijeckornom kapitalom, zrači svojom sažetošću kozmopolitskim rimskim duhom. Oficijelne je naravi i mogao ga je postaviti grad, gradska uprava ili neka institucija. Sadržaj dužeg i mlađeg natpisa privatnog je i provincijalno-lokalnog karaktera (obraćanje zaštitniku mjesta i ilirsko, liburnsko porijeklo zavjetodavke).

Omiški žrtvenik s ostalim novijim arheološkim i epigrafskim nalazima, otkriva da je i Omiš u antici morao imati drugo, značajnije i bogatije lice od onog s kojim smo se do sada susretali u povijesnim izvorima i znanstvenoj literaturi.

Obilazeći okolicu Omiša 26. siječnja 1905. godine don Frane Bulić vidio je kamen s natpisom, koji je približno opisao Omišanin Giovanni Pavišić. Bulić priznaje da ga je iznenadila kiša i natpis nije mogao prepisati kako valja.¹ Isti G. Pavišić u ljeto 1911. prevmuvši kamen ugledao je natpis i na drugoj njegovoj strani.² Pokazalo se da je kameni blok votivni žrtvenik koji je ostao zaboravljen u zemlji sve do 1989. godine³ kada ga je ponovo otkrio kustos Muzeja grada Omiša Ante Novaković⁴, prenio ga u Muzej, objavio njegove fotografije u časopisu

¹ *Bulletino di archeologia e storia Dalmata* (dalje: *Bulletino*), 31, Split 1908, 5, 6.

² F. B u l i ć, "Trovamenti antichi a Oneum (Omiš, Almissa)", *Bulletino*, 34, Split 1911, 69.

³ U zaseoku Baučići, na zemlji pokojnog Ikana Mimice.

⁴ Zahvaljujemo gospodinu Novakoviću na pomoći.

*Mosorska vila*⁵ i ponukao nas time da nalazu posvetimo pažnju.

Spomenik je visok 106 cm, najveća širina mu je 63, a debljina 58 cm. Vrlo je oštećen - sačuvana je jedna bočna strana, kao i plohe s uklesanim slovima. Na prednjoj i sačuvanoj bočnoj strani, na gornjem i donjem rubu obrađene površine, uočava se jednostavna profilacija. F. Bulić za kamen kaže: "un grosso bloco di pietra grigia indigena".⁶ Riječ je o domaćem vapnencu.

Na žrtveniku su uklesani u različito vrijeme natpisi na dvije suprotne strane, što ga čini neobičnim i zanimljivim. Za rimske epigrafske spomenike vrijedio je inače zakon frontalnosti: tekst je bio pisan na prednjoj strani monumenta, čitatelj je morao zastati i okrenuti se prema njemu.⁷ Omišku aru morao je obilaziti, ona je stajala u otvorenom prostoru a ne prislonjena uz neki zid.

1. natpis (T. I)

[Div]o Aug (usto) et [Romae]
Sacru[m]⁸

Prijevod natpisa na hrvatski jezik glasi: *Božanskom Augustu i Romi posvećeno.*

Natpis je klesan u dva reda. Iako u prvom redu nedostaje dio natpisa s obje strane - 3 odnosno 5 slova - a u drugom zdesna 1 slovo - epigraf je moguće sa sigurnošću rekonstruirati mjerenjem širine slova i oštećene površine, kao i usporedbom sa sličnim natpisima.

Slova su u prvom redu visoka 8 cm, a u drugom su nešto niža: 7 cm. Razmak između slova potpuno je jednak. Slova su klesana vrlo pažljivo⁹ i u njima prepoznajemo *scripturam capitalem* ili *monumentalem*, karakterističnu za 1. stoljeće i to za period vladavine careva Augusta i Tiberija.¹⁰ Klesanju je, dakako, prethodilo nekoliko uobičajenih faza pripreme: pisanje predloška, dotjerivanje površine kamena, izvlačenje linija-vodilja koje su klesaru pomagale da slova budu

⁵ God. I, br. 1, Omiš 1991, 129-135.

⁶ *Bulletino*, 34, Split 1911, 69.

⁷ G. S u s i n i, *The Roman Stonecutter. An Introduction to Latin Epigraphy*, Oxford 1973, 54-56.

⁸ Bulić natpis restituira sasvim pogrešno: [Silvan]o Aug (usto) et [Fortunae vel Mercurio vel Nymphis]/ sacru[m]. (*Bulletino*, 31, Split 1908, 6.)

⁹ "(...) lettere sono regolari, bellissime, profondamente incise", primijetio je i Bulić (*Bulletino*, 34, Split 1911, 69.)

¹⁰ R. C a g n a t, *Cours d'épigraphie latine*, Paris 1914, 4-6.

iste veličine i poredana vodoravno (*ordinatio*).¹¹ Kompozicija natpisa skladna je: prvi red jedna je misaona i sintaktička cjelina, a riječ *sacrum* uklesana je točno na sredini prvog reda.¹² Pojedine riječi natpisa odvojene su znakovima interpunkcije - trokutima. Linije slova završavaju trokutastim serifima.

Kult Rome susrećemo prvi put u Smirni početkom 2. stoljeća prije Krista. Uskoro se širi po Maloj Aziji i Grčkoj. Oktavijan, budući car August, dozvoljava nakon bitke kod Akcija da mu se na Istoku ukazuju božanske počasti, ali zajedno s božicom Romom. Prve potvrde njihova zajedničkog kulta potječu iz Pergama.¹³ U zapadnom dijelu rimske države Roma se u vrijeme republike pojavljuje kao "apstraktna personifikacija" glavnog grada i njegove moći. U vrijeme carstva štuje se udružena sa "konkretnim i realnim carskim likom".¹⁴ Tek za vrijeme vladavine cara Hadrijana, koji u Rimu podiže hram Veneri i Romi, postaje zasebno i službeno priznato božanstvo u čijem su kultu služili posebni svećenici, koji se na natpisima spominju kao *flamen* ili *sacerdos*.¹⁵

Natpis iz Omiša (rinskog Oneja) klesan je u 1. stoljeću ili, točnije, za vrijeme vladavine cara Tiberija (14-37. godine). U blizini are stajao je kip ovog cara od koga je sačuvana glava. Gotovo sve posvete Augustu i Romi u zapadnoj polovini Carstva datiraju se u 1. stoljeće. Natpisi iz 2. i 3. stoljeća odnose se uglavnom na samu božicu Romu uz čije ime čitamo ponekad pridjev *aeterna* ili apoziciju *urbs aeterna*.¹⁶

U provinciji Dalmaciji tragovi štovanja kulta Rome i Augusta malobrojni su i teško je reći da li je to posljedica njegove stvarne slabe raširenosti u rimskom carskom dobu ili slabe arheološko-epigrafske istraženosti. Spomenimo bazu statue

¹¹ G. S u s i n i, n.d., 9-13.

¹² Tko su bili klesari dotjeranih i nerijetko zanatski savršeno izvedenih natpisa s imenima careva i članova carske obitelji na području rimske provincije Dalmacije? Jesu li dolazili iz Rima, jesu li potjecali iz razvijenih gradskih središta u provinciji, gdje su bile dobro organizirane klesarske radionice?

¹³ C. F a y e r, *Il culto della dea Roma. Origine e diffusione nell'Impero*, Pescara 1976. (dalje: F a y e r), 15, 16; E. I m a m o v i ć, *Antički kulturni i votivni spomenici na području BiH*, Sarajevo 1977, 192.

¹⁴ F a y e r, 20, 236; N. C a m b i, "Dvije skulpture iz antičkog Acquuma", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 74, Split 1980. (dalje: C a m b i), 38.

Neki su gradovi na Zapadu ipak štovali kult samog Augusta, mrtvog ili živoga. Tako su u Ljubuškom, u antičkom Bigeste, otkrivena dva ista epigrafska spomenika posvećena *Divo Augusto et Tiberio Caesari Augusti filio Augusto*. (A. et J. Š a š e l, "Inscriptiones latinae quae in Jugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt", *Situla* 5, Ljubljana 1963, br. 113, 114.)

¹⁵ F a y e r, 19, 21, 238. Na jednom nadgrobnom spomeniku nađenom u Zenici spominje se *sacerdos urbis Romae* (E. I m a m o v i ć, *Antički kulturni i votivni spomenici na području BiH*, br. 194).

¹⁶ F a y e r, 17, 19.

koja potječe iz kolonije Aequum, dakle opet s obala Cetine, i natpis: *Rome <et > Aug (usto) sac (rum) / Cornellia Nobilis v (otum) s (olvit)*.¹⁷

2. natpis (T. II)

[Ara]m Geni[o l
oc(i) A]ugustam
[.. vel ...] llica Vol [... vel]
<sacravit vel consecravit >¹⁸

Prijevod natpisa glasi: *Carsku aru Geniju mjesta (posvetila je) (...llica Vol (...)*.

Drugi natpis uklesan je naknadno i sastoji se od četiri reda. Nedostaje početak (3 slova) i kraj (2 slova) prvog reda. U drugom redu nedostaju 3 početna slova, u trećem 2 ili 3, a oštećenjem potpuno izbrisani četvrti red mogao je sadržavati 3 ili 4 slova. Glagol, odnosno predikat nije napisan, ali se podrazumijeva: *sacrare* ili *consecrare*.

Znakovi interpunkcije nalaze se između svih riječi. Natpis je klesan prilično brižljivo, ali pažljivije promatranje, mjerenje i uspoređivanje s prethodnim otkrivaju pokušaj imitiranja, ali lošiju izvedbu, nevješćiju ruku klesara.

Sva slova približno su iste visine (oko 8 cm). Međutim, nešto je viša lijeva polovina slova *M* u prvom redu, lijeva crta prvog slova *V* u drugom i trećem redu, uspravna crta slova *L* u trećem redu. Na propuste ukazuje i nepravilan oblik slova *G* u prvom redu, različit oblik i visina dvaju slova *M* u prvom i drugom redu, ili dva slova *V* u drugom redu. Gornja polovina slova *S* u drugom redu veća je od donje. Slovo *A* nema produženu desnu kosu crtu. Klesar nije pazio da razmak između slova bude ujednačen, pa se, naprimjer, čini da su slova *LLI* u trećem redu pisana u ligaturi. Isto tako nije se pazilo na to da se kraj riječi poklopi s krajem reda.

Mlađi natpis klesan je pliće, duktusi slova nisu oštri i jasni, te tekst djeluje malko "zamućeno". Lošiji izgled i očuvanost posljedica su i izloženosti ove strane spomenika utjecaju atmosferilija. Tek početkom 20. stoljeća spomenik je okrenut a posveta Geniju dospjela je u zemlju.¹⁹

¹⁷ C a m b i, 37. Iz Šipova kod Jajca potječe epigraf: *Augusto et Romae sacrum* (E. I m a m o v i ć, n.d., br. 195). Ne smijemo zaboraviti natpis na još uvijek postojećem hramu u Puli, iako izvan granica provincije Dalmacije: *Romae et Augusto Caesari divi flilio) patri patriae* (CIL V 18, ILS 110). Hram je podignut u razdoblju od 2. godine prije Krista do 14. godine poslije Krista.

¹⁸ F. Bulić predlaže ovakvo čitanje: -]m Ger [/ a]ugustam / [vi]llica Vol. (*Bulletino*, 34, Split 1911, 69)

¹⁹ *Bulletino*, 34, 1911, 69.

Ara se, dakle, na našem natpisu naziva *Augusta* (uzvišena, carska). Carski cognomen²⁰ postao je atributom žrtvenika. Zavjetodavka ga tako naziva, jer je na prednjoj strani pročitala ime *Augustus* u dativu, skraćeno suspenzijom. Da bi se istakao direktni objekt *aram Augustam*, upotrijebljena je u latinskom tekstu stilska figura *traiectio* ili *hyperbaton*, tj. odvojeno pisanje imenice od atributa,²¹ a između njih se našlo ime božanstva. Zbog toga je na neki način božanstvo - zaštitnik naselja i njegovih stanovnika u sjeni atributa are i svega što taj atribut izražava. Dedikantkinja je tako izrazila i svoje duboko poštovanje carskog imena i carske ličnosti, povezala dva natpisa i dala do znanja da ne prisvaja aru, negu je naknadno posvećuje još jednom božanstvu, Geniju mjesta.

Genij mjesta bio je jedan od niza genija štovanih u rimskoj državi. Osobni geniji pratili su pojedince cijelog života, pa i nakon smrti nastavljali kao Lari ili su poistovječeni s dušama umrlih, s Manima. U carstvu se širi Genij cara (*Genius Augusti*), a u 2. i 3. stoljeću češće su prisutni na epigrafskim spomenicima, novčićima, reljefima... geniji koji bdiju nad raznim udruženjima, zajednicama, mjestima, vojnim logorima, vojnim jedinicama. To su takozvani kolektivni geniji, u koje spadaju i *Genius Senatus* i *Genius populi Romani*. Postojao je i *Genius urbis Romae*.²²

Pokušajmo na osnovi osam sačuvanih slova (*-Ilica Vol -*) odgonetnuti ime i tko se krije iza njega, odnosno tko se usudio na sto godina starom epigrafskom spomeniku uklesati još jedan votivni natpis.

Riječ je o ženskom imenu, napisanom u nominativu (prvi dio imena završava sufiksom *-a*). Sufiks *-ica* i sačuvani početni dio drugog dijela imena jasno ukazuju na epihorsko, ilirsko porijeklo imena. Naselje u kojem je ara nađena, antički Onej, smješten je na ušću rijeke Hipija (Cetine), a donji tok rijeke činio je granicu između dvije ilirske imenske oblasti: delmatske ili srednjodalmatinske i jugoistočne ili ilirske u užem smislu,²³ pa se moglo očekivati da ime pripada onomastičkom repertoaru jedne ili druge oblasti. Onomastička analiza, pak, pokazuje da se radi o imenu koje se uvrštava u liburnsku ili sjeverno-

²⁰ I. Calabimontani, *Epigrafia latina*, Milano 1974, 167.

²¹ V. Gortan - O. Gorski - P. Pauš, *Latinska gramatika*, Zagreb 1971, 321.

²² H. Kunkel, *Der römische Genius*, Mitteilungen des Deutschen archäologischen Institutes, Roemische Abteilung, Zwanzigstes Ergänzungsheft, Heidelberg 1974. (dalje: Kunkel), 9, 12, 13, 29, 44, 53, 54, 61, 62, 75; H. Hunger, *Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, Wien 1953. (dalje: Hunger), 119.

²³ R. Katičić, "Die illyrischen Personennamen in ihrem südöstlichen Verbreitungsgebiet", *Ziva antika*, 12, sv. 1, Skopje 1962, 114; Isti, *Ancient Languages of the Balkans*, The Hague-Paris 1976, 179-181.

jadransku (liburnsko-histarsko-venetsku) imensku baštinu.²⁴

Imena tvorena sufiksom *-icus / -ica* rasprostranjena su na venetskom, histarskom i liburnskom području. Izvan tog područja susreću se izuzetno rijetko - naprimjer u srednjo-dalmatinskoj riditskoj antroponimiji, ali zahvaljujući utjecaju susjedne liburnske.²⁵

Imenski korijen *Vols* - ili *Volt* - toliko je čest u Liburniji (ali i na područjima naseljenim venetskim življem) a toliko rijedak na drugim prostorima, da možemo ustvrditi kako ime pripada sjevernojadranskoj imenskoj oblasti.²⁶

Imena su, dakle, epihorska, ali je imenska formula rimska (*duo nomina*). Osobno ilirsko ime - *Voltisa, Volsuna, Volsa* ili *Volaesa* - zauzelo je u formuli položaj cognomena, a ilirsko kolektivno ili porodično ime ili "prezime" - položaj gentilicija. Upravo je za liburnska ženska imena karakteristično da se na natpisima pojavljuju uklopljena u romaniziranu formulu, obično s imenom oca u genitivu i riječju *filia* između prezimena i imena. Takvu imensku formulu, zbog prisustva epihorskih imenskih elemenata, Duje Rendić-Miočević smatra posebnim oblikom tročlane još uvijek ilirske formule (tip c) unutar dvoimenskog sistema.²⁷

Korijen porodičnog imena, uobičajen u autohtonoj antroponimiji sjeverozapadnog Balkana, odnosno u histarskoj, liburnskoj i u srednjodalmatinskoj imenskoj oblasti, mogao je glasiti *Apl-*, *Opl-* ili *Oepl-*, a nastao je od praezičnog korijena **Opl-*.²⁸ Liburnska imena tvorila su se češće od osnove

²⁴ R. K a t i č i ć, "Das mitteldalmatische Namengebiet", *Živa antika*, 12, sv. 2, Skopje 1963, 255; I s t i, *Ancient Languages of the Balkans*, 179; D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, "Onomastičke studije s teritorija Liburna" u *Iliri i antički svijet*, Split 1989, 711-728.

²⁵ R. K a t i č i ć, "Das mitteldalmatische Namengebiet", 267, 276, 291; G. A l f ö l d y, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, Beiträge zur Namenforschung, Beiheft 4, Heidelberg 1969, 346, 347; D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, "Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije" u *Iliri i antički svijet*, Split 1989, 644; I s t i, "Neke karakteristike histarske onomastike" u *Iliri i antički svijet*, Split 1989, 731; I s t i, "Onomastičke studije s teritorija Liburna", 716, 717.

²⁶ G. A l f ö l d y, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*, 352-356, 371; D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, "Onomastičke studije s teritorija Liburna", 715.

²⁷ D. R e n d i ć - M i o č e v i ć, "Illyrica. O problemu ilirske onomastičke formule u rimsko doba" u *Iliri i antički svijet*, Split 1989, 686; I s t i, "Onomastičke studije s teritorija Liburna", 723, 724.

Ovakvu imensku formulu D. Rendić-Miočević opisuje kao "zadnji napor autohtone ilirske onomastike da u okviru tradicionalnim i dugotrajnim razvojem fiksiranih elemenata nađe vlastiti izraz, koji bi u vanjskoj formi odgovarao duhu i zahtjevima troimenske rimske formule (...)". (I s t i, "Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije", 649.)

²⁸ Etimološki ova osnova znači "snaga" i s njom u vezu neki znanstvenici dovode i ime boga Apolona. (R. K a t i č i ć, "Aplis, Aplo - Apollon", *Živa antika*, 13-14, Skopje 1964, 98-100.)

Opl- ili *Oepl -*.²⁹

Liburnsko porijeklo zavjetodavke objašnjava i njenu potrebu da se obrati *Genio loci*. Došljaci su oduvijek običavali moliti se i zavjetovati da budu što dobrohotnije primljeni u novoj sredini.

Ime i žena koja ga je nosila³⁰ mogli su iz Liburnije u Omiš doći cestom koja se pružala uzduž obale, ili morskim putem. Liburnjanka je pripadala imućnijem društvenom sloju, kao i većina onih čija su imena ostala zabilježena na epigrafskim spomenicima.

Pouzdanog oslonca za preciznije datiranje natpisa nema. Onomastički elementi, prije svega onomastička romanizirana formula u kojoj su se zadržala epihorska imena, kao i neposjedovanje rimskog građanskog prava sprečavaju nas da se odlučimo za previše rano ili kasno doba rimske vlasti. Vremenski okvir ovog epigrafa je prva polovica 2. stoljeća.

* * *

Možemo govoriti o dva lica žrtvenika iz Omiša, starijem i mlađem. Stariji natpis je pisan besprijekornom kapitalom i svojom sažetošću zrači kozmopolitskim rimskim duhom. Oficijelne je naravi i mogao ga je postaviti grad, gradska uprava ili neka institucija. Sadržaj dužeg i mlađeg natpisa privatnog je i provincijalno-lokalnog karaktera (obraćanje zaštitniku mjesta i ilirsko porijeklo zavjetodavke). Međutim dvije ispisane strane are nisu suprotstavljene jedna drugoj ili odvojene jasnom granicom. Uvođenje carskog kulta i kulta Rome imalo je osim religijskog i političko značenje: izražavali su se njime zahvalnost i odanost provincijalaca rimskoj državi i vladaru.³¹ Na drugom licu are posvećenom zaštitniku mjesta ara se, kako smo vidjeli, naziva carskom.

Omiška ara, zajedno s ostalim novijim arheološkim i epigrafskim nalazima, otkriva da je i Omiš u antici morao imati drugo, značajnije i bogatije lice, od onog s kojim smo se do sada susretali u povijesnim izvorima i znanstvenoj literaturi.

Pred nama je epigrafski spomenik bez ikakva ukrasa. Zbog oštećenosti oblik spomenika gotovo je neprepoznatljiv, apstrahiran. Tako smo dobili "čist" *epigraphé* ili *inscriptio*: kamena površina, slova i točke između riječi. Omogućen nam je neposredniji i potpuniji doživljaj napisanoga. Pismenu poruku koja je putovala skoro dvije tisuće godina uspjeli smo restituirati i razumjeti.

Riječ i ime epigrafičaru i filologu dragocjeniji su i višeznačniji od ostataka hrama, slike, reljefa, skulpture, mozaika. U riječi može biti sakrivena i pretpostavka o postojanju kulturalnog mjesta ili hrama, kakav je, naprimjer, postojao

²⁹ R. K a t i č i ć, "Das mitteldalmatische Namengebiet", 262.

³⁰ "... weil sowohl die Namen als ihre Träger wandern." (R. K a t i č i ć, "Das mitteldalmatische Namengebiet", 258.)

³¹ E. I m a m o v i ć, *Antički kulni i votivni spomenici na području BiH*, 192.

u Čitluku kraj Sinja, posvećen Romi i Augustu.³² Ili u Dokleji, gdje su otkriveni tragovi hrama, arhitrav s reljefnim prikazom *deae Romae*, ostaci carske statue i posveta obogotovrenom caru iz dinastije Flavijevaca - Titu.³³ Ime može oživjeti lik Rome poput onog na didrahmama iz Velike Grčke: obučena u hiton sjedi na prijestolju s rukom naslonjenom na štit; ili na reversu carskodobnih novčića, s kacigom na glavi i u oklopu, držeći u ruci malu Viktoriju i parazonij; ili plastični prikaz tipa sjedeće božice Minerve u Hadrijanovu hramu, kakav se dugo zadržao u likovnoj umjetnosti.³⁴

Genija također ne vidimo na omiškom žrtveniku. Običavao se prikazivati od 1. stoljeća prije Krista do 3. stoljeća poslije Krista obučen u togu ili samo s platnom oko bokova, mladolik ili sredovječan, krilat, sa zrakastom krunom ili krunom u obliku gradskih zidina, s paludamentom i vojničkim čizmama, rogom obilja i paterom u ruci, ili u vidu simbola - zmijske.³⁵ Naš natpis podsjeća da je u vrlo davnoj rimskoj prošlosti Genij bio bezobličan i bespolan, snaga koja oploduje i stvara novo, ili duh zaštitnik. Žrtvenici s imenom a bez lika Geniju nisu bili rijetkost ni u vrijeme trajanja carstva.³⁶

Žrtve su prinošene na dan rođenja osobe čijem je Geniju ara bila posvećena, ili na dan osnivanja određenog udruženja ili grada. Poznato je da su žrtvovanja genijima kolegija ili mjesta vršena i na dan rođenja živog ili nekog od umrlih careva. Možemo pretpostaviti da su na omiškom žrtveniku s dva lica u 2. stoljeću na rođendan Oktavijana Augusta, 23. rujna, prinošeni na dar vino, tamjan i cvijeće.³⁷

³² C a m b i, 43.

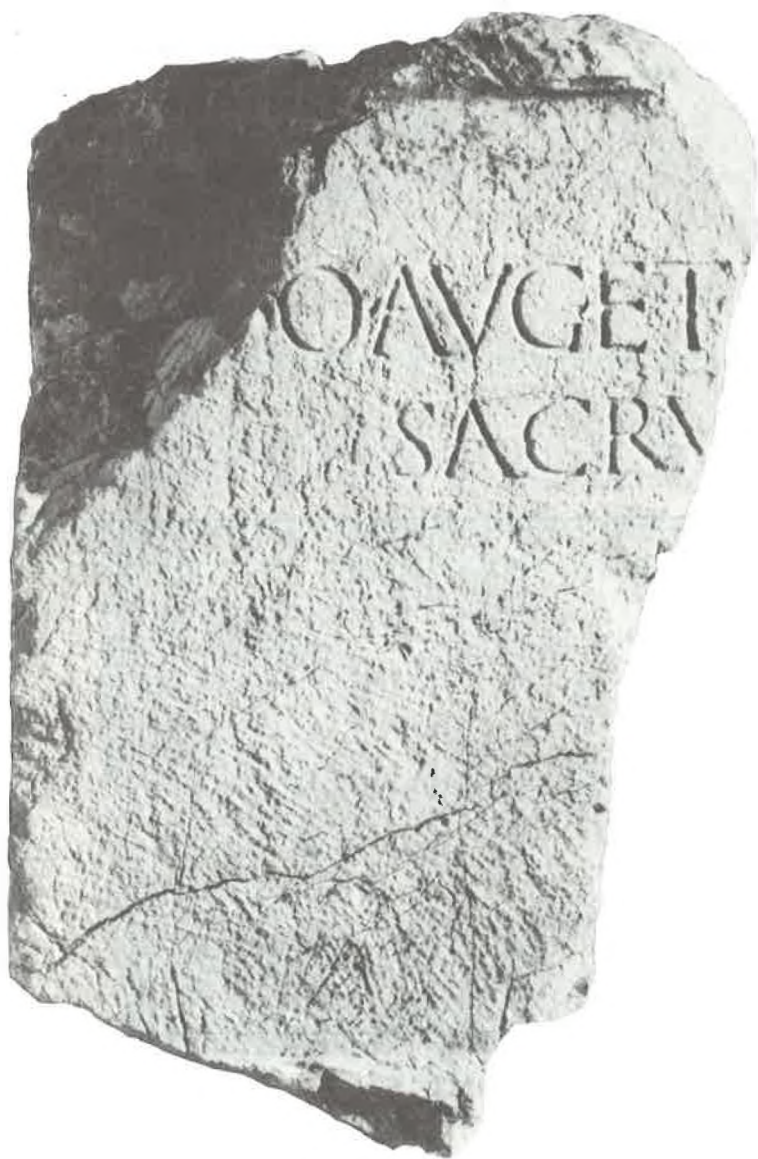
³³ J. J. W i l k e s, *Dalmatia*, London 1969, 373, 374.

³⁴ F a y e r, 9; C a m b i, 39; D. R. S e a r, *Roman coins and their values*, London 1988, 19.

³⁵ K u n c k e l, 9, 17, 28, 58, 60, 72; J. I r m s c h e r, *Das grosse Lexicon der Antike*, München 1987, 187.

³⁶ K u n c k e l, 11, 12, 75; H u n g e r, 119.

³⁷ K u n c k e l, 13, 23, 25, 26; H u n g e r, 119.

T. I. Stariji natpis na žrtveniku iz Omiša (fotografija: Živko Bačić).
Pl. I. The older inscription on the altar from Omiš (Photograph by Živko Bačić)

T. II. Mlađi natpis na žrtveniku iz Omiša (fotografija: Živko Bačič).
Pl. II. The younger inscription on the altar from Omiš (Photograph by Živko Bačič).

Vedrana Gotovac: AN ALTAR FROM OMIŠ WITH TWO INSCRIPTIONS FROM CLASSICAL ANTIQUITY

S u m m a r y

Votive inscriptions were carved at different times on opposite sides of an altar found in Omiš, which makes it unusual and interesting. The first inscription - [Div]o Aug[usto] et [Romae]/ Sacru[m] - was carved in the first century, or more precisely during the rule of emperor Tiberius. The second inscription - [Ara]m Geni[ol/oc(i)] A]ugustam/ [...vel...] llica Vol/ [...vel....] <sacrauit vel consecrauit> - is assigned to the first half of the second century. On the basis of eight letters which have been preserved (-llica Vol-) an attempt is made to decipher the name of the dedicant. It is a woman's name of Liburnian, i. e. north Dalmatian onomastic heritage. The formula is Roman (duo nomina). A personal Illyrian name - Voltisa, Volsuna, Volaesa or Volsa - took in the formula the place of the cognomen, and the Illyrian collective or family name or last name the place of the gentile name. The root of family name could have been Opl- or Oepl-.

One could speak about the two faces of the altar, one older and the younger. The older inscription, written in impeccable capitals, is the concise in its cosmopolitan Roman spirit. Its is of official nature and it could have been set up by the town rulers or some institution. The content of younger and longer inscription is of private, provincial and local in character (an address to the protector of the place), and reveals the Illyrian-Liburnian origin of the dedicant.

The altar from Omiš, together with other recent archeological and epigraphic finds, shows that Omiš in antiquity must have a different, i. e. more important role than the one usually assigned to it in historical sources and scholarly literature.